

Зоран Костић

УПУТСТВО ЗА ПРИМЕНУ
И ДОКУМЕНТАЦИЈА ЗА
СРПСКОСЛОВЕНСКО ПИСМО
ХИЛАНДАРСКИ УСТАВ
(12–15. ВЕК)

Увод

Почетком септембра 2003. године братство манастира Хиландара обратило нам се са жељом да му израдимо српскословенско ћирилично писмо, уставног типа из периода 12. до 15. века, на основу више од 800 рукописа из манастирске ризнице. Писмо које би било реплика рукописа из тог периода не постоји, а оно што користе научници и Црква неодговарајуће је и по облику слова и по могућностима тачне репродукције текстова са многобројним надметнутим словима и надредним знацима.

Захтев монаха Јосифа у име Хиландарског братства је био:

„Мислим да ћеће се сложити да би слова требала слиједити биће карактеристике слова у већини рукописа, као што су:

- *Блага укошеност у десно*
- *Незнајна повијеност усравне линије слова која се креће од 1/3 до 1/2 висине слова*
- *Дефинисаност облика и исправност слова“*

На основу 13 рукописа са више стотина скенираних страна, приступили смо проучавању рукописа. За основу будућег писма, одабрано је „Четворојеванђеље Патријарха Саве IV“ из 14. века (1354/75). Рукопис је писан гушчијим пером, на пергаменту, уставним писмом српске редакције и рашког правописа. Писар је нажалост непознат, па не знамо коме да захвалимо за мајсторство врсног калиграфа, који је оставио, по нама, најлепши рукопис у српској писмености у периоду од 12. до 15. века.

Уз велику муку и помоћ стручњака за српскословенски језик тог периода проф. Димитрија Стефановића, проф. Ђорђа Трифуновића, и нарочито Виктора Савића из Института за српски језик, и књиге „Историја српске ћирилице“ Петра Ђорђића успели смо да сачинимо евиденцију:

1. стандардних слова и варијанти њиховог писања у распону од три века;
2. лигатура;
3. надметнутих слова са титлама и без њих;
4. надредних знакова;
5. бројног система;
6. интерпункције;
7. симбола;
8. сугласника над којима су нека надметнута слова и неки надредни знаци, док смо за самогласнике одлучили да над сваким може да дође било које надметнуто слово или надредни знак, јер евиденција о томе не постоји.

У самом рукопису које смо користили за основу писма, нажалост нисмо пронашли сва слова, па смо на основу увида из других рукописа та слова реконструисали, према потезима и облицима из Четворојеванђеља.

У курент је убачено и неколико слова и лигатура које не припадају овом стилу, али су коришћене у 15. и 16. веку па су ту ради комплетности.

У верзал су убачена нека слова која нису нађена у насловима, опет из истих разлога, али неке лигатуре нису узете у обзир јер стилски потпуно одуарају.

Све ово изгледа систематично у смислу: пројектни задатак, анализа, разрада и коначно израда писма, баш као у теорији. У реалном животу све је другачије, па и у овом подухвату. Бар три пута смо помислили да је посао завршен, али само у последњем случају имали смо 76 измена и допуна – све оправдане. Извршити измене у систему од 4.356 слова, променити редослед Уникодових кодова, поново уазбучити, додати нове керн-парове, дефинисати нове алтернативне карактере и сачинити нову тастатуру – то је прави изазов.

На крају завршисмо подухват, у светским размерама апсолутно пионирски, а у националним размерама сачинисмо алат за изучавање корена нашег језика и писма, као и за рашчитавање и архивирање у електронском облику историјске грађе средњег века.

Технички подаци о писму Хиландарски устав

Формат: OPEN TYPE

Основна курентна слова са варијантама њиховог писања	72
Основна верзална слова са варијантама њиховог писања	76
Лигатуре (курент + верзал), број није дефинитиван	128
Надметнута слова са титлом за курент	35
Надметнута слова без титла за курент	36
Надредни знаци за курент	42
Надметнута слова са титлом за верзал	35
Надметнута слова без титла за верзал	36
Надредни знаци за верзал	42
Интерпункцијски знаци и симболи	35
Бројеви	69
Дакле, укупно основна слова и знаци	606 карактера
Основна слова са надметнутим словима и надредним знацима	4.356
Основни керн-парови	5.741
Керн-парови комбиновани преко класа:	преко 1.000.000

Упутство за коришћење

Као што се види из техничких података, Хиландарски устав је веома сложено писмо, заправо систем за себе. Уникод је предвидео места за старословенска слова, али нажалост, само по 16 верзалних и курентних слова која се разликују од савремене ћирилице. Слова која су иста у српскословенском и српском језику имају исти код (рецимо слово „а“ и „аз“ имају исти код 0430), па стога није могуће у оквиру истог писма имати и српскословенски и савремени српски. Тако, због великог броја карактера, писмо није могло да се смести у први део Уникодове табеле јер би се сударало са већ заузетим местима, већ само у такозвану „Private Use Area“, дакле подручје које је Уникод одредио за коришћење у приватне сврхе, значи од E000 до FFFF.

За курент (мала слова) свако слово (варијанта слова, са надметнутим словом или надредним знаком, или без њих) има јединствено име и Уникодов код, како би једном било могуће рашчитавање старих текстова „OCR“ софтвером, чиме би се сви оригинални текстови пребацили у електронски облик и тиме сачували за будућност.

За верзал (велика слова) није било могуће због ограниченог броја карактера на 4.096, дефинисати све варијанте, већ су дефинисани сви стандардни и алтернативни карактери као и лигатуре. С обзиром на то да су у српскословенском писму писари наслове третирали као украсне и писали их збијено а у празне просторе убацивали смањена слова према личном укусу, то не би ни било могуће направити потпуни систем за верзал као што је урађен за курент. Тако, за репродукцију наслова, наслов треба откуцати, слова претворити у криве линије и потом компоновати наслов.

Посебан проблем представљало је дефинисање прве стране писма, односно тастатуре. Довољан проблем је то што у српскословенском уместо садашњих 30 слова има 50 стандардних, плус варијанте писања истих слова. Зато су на основну тастатуру смештена само стандардна слова, а све варијанте писања истог слова са надметнутим словом или надредним знаком, или без њих (слово „а“, рецимо, има 104 варијанти) третирана су као алтернативни карактери стандардном слову.

Да би овако сложен систем функционисао, програм у коме се ради мора да поштује Уникод и да има могућност убацивања карактера. Изразито препоручујемо рад у InDesign-у у коме смо и тестирали цео систем. Рад у Word-у је доста отежан јер не приказује алтернативне карактере.

Објашњење тастатуре на први поглед изгледа компликовано, али је српскословенски у ствари компликован и сложен, па је објашњење мало шире.

Наиме, у српскословенском језику постоје 23 самогласничка слова (са варијантама писања 38) над којима у начелу може да дође свако надметнуто слово, са титлом или без ње, и сваки надредни знак, дакле (38 x 104).

Свако надметнуто слово, са титлом или без ње, може да дође и између два слова (71).

Нека надметнута слова са титлом или без ње, могу да дођу изнад сугласника.

Неколико надредних знакова може да дође и изнад, или поред сугласничког слова.

Проста титла може да дође над сваким словом.

Неколико титли може да дође и изнад два или три слова.

Macintosh

Тастатура за Macintosh рачунаре

1. Стандардна слова

Стандардна слова, курент и верзал, према приложеној табели

2. Цифре

Цифре (1–9) на месту за **цифре** и средњу тачку која се ставља испред и иза цифре на месту „0“. Све остале цифре се добијају као алтернативни карактери. Рецимо за цифру „1“ алтернативни карактери су „10“, „100“, „1.000“, „10.000“, „100.000“ и „1.000.000“. Рад са алтернативним карактерима у програму InDesign објашњен је на следећој страни под тачком 4.

3. Интјерјункција

Тачка, курент и верзал, куца се на месту за **тачку**, а остало алтернативно

Запета, курент и верзал, куца се на месту где је **запета**.

Слова и знаци између два слова (дођу између два слова)

Средња титла, курент, куца се на месту „=“ а остало алтернативно

Средња титла, верзал, куца се на месту (shift =) „+“ а остало алтернативно

Средње надметнуто слово без титле, курент, куца се на месту (shift 1) „!“ а остало алтернативно

Средње надметнуто слово са титлом, курент, куца се на месту (shift 3) „#“ а остало алтернативно

Средње надметнуто слово без титле, верзал, куца се на месту (shift 2) „@“ а остало алтернативно

Средње надметнуто слово са титлом, верзал, куца се на месту (shift 4) „\$“ а остало алтернативно

5. Леви надредни знаци (дођу изнад слова улево)

Куцају се после слова и подешени су за ширину слова „и“. У куренту су скоро непотребни, пошто су скоро сва курентна слова са надредним знацима урађена као алтернативна, али ако се покаже потреба, могу се намакнути. Надредна титла: које није у систему, може се намакнути према потреби. У верзалу су неопходни, пошто за верзал нису рађени алтернативни карактери.

Лева титла, курент, куца се на месту „–“ а остало алтернативно

Лева титла, верзал, куца се на месту (shift –) „_“ а остало алтернативно

Леви надредни знаци, курент, добијају се преко **Леве титле** „–“ као алтернативни карактери

Леви надредни знаци, верзал, добијају се преко **Леве титле** (shift –) „_“ као алтернативни карактери

6. Лево надметнуто слова (дођу изнад слова улево)

Куцају се после слова и подешена су за ширину слова „и“. У куренту су скоро непотребна, пошто су сва курентна слова са надметнутим словима урађена као алтернативна, осим за слова која нису у систему алтернативних слова а то су: „ћерв“   и слова „мали јус“ . Надметнуто слово: које такође није у систему, може се намакнути према потреби. У верзалу су неопходна, пошто за верзал нису рађени алтернативни карактери.

Лево надметнуто слово без титле, курент, добија се преко (shift 5) „%“ а остало алтернативно

Лево надметнуто слово са титлом, курент, добија се преко (shift 7) „&“ а остало алтернативно

Лево надметнуто слово без титле, верзал, добија се преко (shift 6) „^“ а остало алтернативно

Лево надметнуто слово са титлом, верзал, добија се преко (shift 8) „*“ а остало алтернативно

7. Крстјови

Крст, курент, добија се преко (Option =) „≠“ а остало алтернативно

Крст, верзал, добија се преко (Shift Option =) „±“ а остало алтернативно

8. Апостроф и пајерак

Апостроф, курент, се добија преко „`“ а **Пајерак** преко „'“

Апостроф, верзал, се добија преко (Shift `) „~“ а **Пајерак** преко (Shift ') „"“

Да упростимо, осим за апостроф и пајерак који немају алтернативне карактере, сви остали имају, и могу се видети у доњој табели која је прегледна и лака за памћење.

Кључни тастери за алтернативне карактере, осим стандардних слова и цифара

	титла		средње надм. слово		лево надмет. слово		тачка	крст	хајфен (-)
	средња	лева	без тит.	са тит.	без тит.	са тит.			
курент:	=	–	shift 1	shift 3	shift 5	shift 7	•	Option =	Option -
верзал:	shift =	shift –	shift 2	shift 4	shift 6	shift 8	•	Sh. Opt. =	Option -

Рад на Macintosh рачунарима OS X

1. Инсталирајте тастатуру. **Ustav5.keylayout** ставите у **Library/Keyboard Layouts** и преко менија за тастатуру у **International** чекирајте поље са Уставом5. На менију са тастатурама треба да се појави **Ustav5**.

2. Инсталирајте писмо **HilandarskiUstav5.otf** у **Library/Fonts** и монтирајте га уз помоћ **FontBook** или **Suitcase** у зависности од тога шта имате.

3. Стартујте InDesign

а. Дефинишите страну и **Type Tool**-ом (Т) направите текст-блок на страни.

б. На менију **Type** чекирајте **Character** и појавиће се на екрану прозор са **Character**. На његовом менију монтирајте писмо Хиландарски Устав (мало спорије учитава због величине писма).

в. На менију **Type** чекирајте **Insert Glyphs**, и појавиће се прозор са табелом целог писма. Слова су поређана у складу са српскословенском азбуком.

г. Изаберите **Type Tool** (Т) и кликните на текст-блок. Сада изаберите тастатуру **Устав5** и куцајте. Уколико нисте у текст-блоку и није вам монтирано писмо, нећете моћи да монтирате ни тастатуру (биће сива – грешка програма).

4. ВЕЖБАЈТЕ

а. стандардна слова – курент

Укуцајте текст са стандардним словима (имате пример на последњој страни), два до три реда, без алтернативних слова или титла. Ако још не знате тастатуру, двоструким кликом на било које поље у **Glyph** табели, такође се добија одговарајући карактер.

Сада изаберите (зацрните) стандардно слово које хоћете да промените у алтернативно.

На **Glyph** табели ће вам се аутоматски одабрати исто слово. Сваки квадрат са словом који у доњем десном углу има мали троугао, означава да то слово има алтернативне карактере. Притиском миша на тај квадрат, појављује се нови прозор са свим алтернативним карактерима а да би се добио било који алтернативни карактер, довољно је отпустити миша на том пољу и карактер се појављује у тексту.

Слова и знаци која нису у систему алтернативних слова:

1. сва верзална слова;

2 курентна слова „ћерв“ и слова „мали јус“ .

3. надметнуто слово:

4 лева надредна титла: .

б. средња надметнута слова

Убаците сада помоћу (shift 1) и (shift 3) по неко **средње надметнуто слово** између два слова. Увек се појављује надметнуто слово „“ са титлом односно без ње. Изаберите то слово и на **Glyph** табели промените у неко друго надметнуто слово.

в. лево надметнута слова

Већ смо рекли да су лева надметнута слова у куренту скоро непотребна јер их већ има у алтернативним карактерима. За вежбу убаците са (shift 5) и (shift 7) лево надметнуто слово. Увек се појављује лево надметнуто слово „“ са титлом, односно без ње. Изаберите то слово и на **Glyph** табели промените у неко друго надметнуто слово. Она су иначе подешена на ширину слова „н“ па ће над другим словима бити лево или десно од центра слова у зависности од ширине тог слова. Лево надметнуто слово и слово до њега по потреби могу се ручним керновањем подешавати.

г. титло

Убаците сада помоћу (=) **средњу титлу** између два слова и помоћу (–) **леву титлу** изнад слова улево. Увек се појављује такозвана проста титла „[~]“. Изаберите титлу и на **Glyph** табели промените у неку другу.

д. надредни знаци

И за надредне знаке важи исто што и за лево надметнута слова у куренту. Ако којим случајем неки надредни знак не постоји над словом у алтернативном карактеру, онда га добијате тако што прво убаците **леву титлу** помоћу (–), па изаберете титлу, и на **Glyph** табели промените у неки други надредни знак. У верзалу је ово једини начин да добијете надредни знак.

ђ. интерпункција

Убаците сада **тачку** на крају реда, изаберите је и на **Gliph** табели промените у алтернативну. Поновите то и помоћу **крста** (Option =).

е. цифре

Убаците сада неку „цифру“ (у српскословенском нису постојале арапске цифре, већ су се користила слова са титлом као цифре а испред и иза броја стајала је средња тачка, како би се знало да је у питању број). Прво откуцајте „0“ па цифру, па опет „0“. Изаберите цифру и на **Gliph** табели промените у неку другу.

ж. лигатуре

Лигатуре можете у целини видети ако на **Gliph** табели промените мени из **Entire Font** у **Standard Ligatures**. Можете их убацити двоструким кликом, или аутоматски, куцањем два слова која чине лигатуру, под условом да је чекирана опција **Ligatures** на скривеном менију (троугао у горњем десном углу прозора **Character**). Уколико не желите лигатуру, зацрните је и на истом скривеном менију, дечекирајте **Ligatures** па ће се иста лигатура растурити на два основна слова. У сваком случају препоручујемо да се опција за лигатуре држи дечекирана, а да се лигатуре праве по потреби, како би се избегло стално дечекирање за нежељене лигатуре.

е. верзал

За правилан однос између курента и верзала у овом писму потребно је да **верзал има 200% – 250% већу пунктажу од курента**. Значи, ако курент има 18 пунктова, верзал треба да има 36 – 45 пунктова.

Већ смо рекли да за верзал због ограниченог броја карактера није било могуће направити све варијанте алтернативних карактера као код курента. То значи да за верзал мора да се користи **лева титла** (shift –) за добијање било које друге леве титле или надредног знака, **лево надметнуто слово без титле** (shift 6) и **лево надметнуто слово са титлом** (shift 8) за добијање других надметнутих слова. Изаберите их и на **Gliph** табели промените у нешто друго. Сви леви знаци и лево надметнута слова подешена су на ширину слова „И“, па за остала морају да се подешавају ручним керновањем.

С обзиром на то да су у српскословенском писму писари наслове третирали као украсне и писали их збијено, а у празне просторе убацивали смањена слова према личном укусу, то неби ни било могуће направити потпуни систем за верзал као што је урађено са курентом. Тако за репродукцију наслова, наслов треба откуцати, слова претворити у криве линије (зацрните текст који желите да претворите у криве и на менију **Type** чекирајте **Create Outlines** па ће се слова претворити у векторске линије), смањите она слова (обично на 33%) која желите да убаците између или унутар других слова и потом компонујте наслов.

Уз мало вежбе моћи ћете ускоро да репродукујете и најсложеније рукописе, што до сада уопште није било могуће.

Погледајте пример на последњој страни.

Рад на Macintosh рачунарима OS 9.2

У оперативном систему 9.2 није могуће (или бар ми не знамо) направити тастатуру која подржава овај део Уникода који је коришћен за писмо, па према томе писмо може да се користи само преко **Insert Glyphs** у **InDesign**-у. То значи да лако могу да се раде краћи текстови.

За старије типове рачунара је урађена упрошћена верзија (није Уникод) овог писма у шест Type 1 фонтова који се налазе у фолдеру Просто-МАЦ-Т1:

ПисарКурент-Средњи (сва надметнута слова и титлови подешени за позицију између два слова)

ПисарВерзал-Средњи (сва надметнута слова и титлови подешени за позицију између два слова)

ПисарКурент-Леви (сва надметнута слова, знаци и титлови подешени за позицију изнад слова улево и намештени на ширину слова „И“. Куцају се после слова.)

ПисарВерзал-Леви (сва надметнута слова, знаци и титлови подешени за позицију изнад слова улево и намештени на ширину слова „И“. Куцају се после слова.)

Писар-Цифре (у коме се налазе све цифре и крстови)

Писар-Лигатуре (у коме се налазе све лигатуре)

Сва надметнута слова и надредни знаци се могу добити преко **Insert Symbol** у **Word**-у.

Хиландарски устав

Тастатура за Мекинтош

	!	"	#	\$	¥	&	'	<	>	*	+	,	-	.	/
	Ѓ	Д	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	'	()			,	Ѕ	.	Ж
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	:	;	<	=	>	?
.	Ѓ	Б	Г	Д	Е	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ч	Ѕ	[Ѕ]	Ж
@	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
	А	Б	Ц	Д	Е	Ф	Г	Х	Н	Е	К	Л	М	Н	Ѕ
P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	[\]	^	_
П	Б	Р	Ѕ	Т	У	В	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ш	Ѕ	Ѕ		
`	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o
'	А	Б	Ц	Д	Е	Ф	Г	Х	Н	Е	К	Л	М	Н	Ѕ
p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	{		}	~	**
П	Б	Р	Ѕ	Т	У	В	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ш	Ѕ	Ѕ		
OuA	SOa	SOc	OeE	OnN	OuO	OuU	Oea	O`a	Oia	Oua	Ona	Oa	Oc	Oee	O`e
		Ѕ											Ѕ		
Oie	Oue	Oei	O`i	Oii	Oui	Onn	Oeo	O`o	Oio	Ouo	Ono	Oeu	O`u	Oiu	Ouu
Ot	SO8	O4	O3	O6	O8	O7	Os	Or	Og	O2	Oe	Ou	O=	SO'	SOo
Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ				Ѕ			Ѕ		
O5	SO=	O,	O.	Oy	Om	Od	Ow	SOp	Op	Ob	O9	O0	Oz	O'	Oo
Ѕ	Ѕ					Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ			Ѕ		
SO/	O1	O1	Ov	Of	Ox	Oj	O\	SO\	O;	ObIk	O`A	OnA	OnO	SOq	Oq
	Ѕ		Ѕ		Ѕ	Ѕ			...					Ѕ	Ѕ
O-	SO-	O1	SO1	O1	SO1	O/	SOv	Ouy	SO`	SO1	SO2	SO3	SO4	SO5	SO6
-	-						Ѕ			Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ	Ѕ
SO7	SO9	SO0	SOw	SOe	SOr	SOt	SOy	SOu	SOi	SOs	SOd	SOf	SOg	SOh	SOj
Ѕ	Ѕ		Ѕ			Ѕ					Ѕ				Ѕ
SOk	SOl	SO;	SOz	SOx	SOb	SOh	SOm	SO,	SO.	Oh	Ok	**	**	**	**
Ѕ			Ѕ	Ѕ					()	Ѕ				

У заглављу појединих слова (доњи део табеле) се види „О“ и „SO“. „О“ значи Option (alt) а „SO“ значи Shift+Option (Shift+alt), тако на пример да би откуцали слово **Ѕ** притисните Option (alt) + „t“ а за **Ѕ** Shift+Option+„t“.

Хиландарски устав

Character map

Hex	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
20		ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	Ж
30	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	Ж
40	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ
50	П	Ь	Р	С	Т	У	В	Ѡ	Ъ	Ѣ	З	Ш	І	Ѡ	ˆ	ˆ
60	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ
70	П	Ь	Р	С	Т	У	В	Ѡ	Ъ	Ѣ	З	Ш	І	Ѡ	ˆ	ˆ
80			ˆ											ˆ		
90																
A0	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ
B0	ˆ	ˆ					ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ
C0		ˆ		ˆ		ˆ	ˆ			ˆ					ˆ	ˆ
D0	ˆ	ˆ					ˆ			ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ	ˆ
E0	ˆ	ˆ		ˆ			ˆ				ˆ					ˆ
F0	ˆ			ˆ	ˆ				ˆ		ˆ					

Windows

Тастатура за РС рачунаре

За РС рачунаре постоје две тастатуре. Посебно за курент и посебно за верзал. Због великог броја слова курентна слова заузимају и тастере који се иначе користе за верзал (са shift), види прилог са тастауром. То значи да са тастатуром за курент можете куцати само курент а са тастатуром за верзал само верзал. Обе су идентичне у смислу да се и курентна и верзална слова налазе на истим тастерима.

1. Стандардна слова

Стандардна слова, према приложеној табели

2. Цифре

Цифре (1–9) на месту за **цифре** и средњу тачку која се ставља испред и иза цифре на месту „0“. Све остале цифре се добијају као алтернативни карактери. Рецимо за цифру „1“ алтернативни карактери су „10“, „100“, „1.000“, „10.000“, „100.000“ и „1.000.000“. Рад са алтернативним карактерима у програму InDesign објашњен је на следећој страни под тачком 4.

3. Инијерјункција

Тачка, куца се на месту за **тачку**, а остало алтернативно

4. Слова и знаци између два слова

Средња титла, куца се на месту „=“ а остало алтернативно

Средње надметнуто слово без титле, куца се на месту (shift 1) „!“ а остала алтернативно

Средње надметнуто слово са титлом, куца се на месту (shift 3) „#“ а остала алтернативно

5. Леви надредни знаци

(дођу изнад слова улево)
Куцају се после слова и подешени су за ширину слова „и“. У куренту су скоро непотребни, пошто су скоро сва курентна слова са надредним знацима урађена као алтернативна, али ако се покаже потреба, могу се намакнути. Надредна титла: које није у систему, може се намакнути према потреби. У верзалу су неопходни, пошто за верзал нису рађени алтернативни карактери.

Лева титла, куца се на месту „–“ а остало алтернативно

Леви надредни знаци, добијају се преко **Леве титле** „–“ као алтернативни карактери

6. Лево надметнућа слова

(дођу изнад слова улево)
Куцају се после слова и подешена су за ширину слова „и“. У куренту су скоро непотребна, пошто су сва курентна слова са надметнутим словима урађена као алтернативна, осим за слова која нису у систему алтернативних слова а то су: „ћерв“   и слова „мали јус“ . Надметнуто слово: које такође није у систему, може се намакнути према потреби. У верзалу су неопходна, пошто за верзал нису рађени алтернативни карактери.

Лево надметнуто слово без титле, добија се преко (shift 5) „%“ а остало алтернативно

Лево надметнуто слово са титлом, добија се преко (shift 7) „&“ а остало алтернативно

7. Крстови

Крст, добија се преко „+“ а остало алтернативно

8. Апостроф и пајерак

Апостроф, добија се преко „`“ а **Пајерак** преко „'“

Да упростимо, осим за апостроф и пајерак који немају алтернативне карактере, сви остали имају, и могу се видети у доњој табели која је прегледна и лака за памћење.

Кључни тастери за алтернативне карактере, осим стандардних слова и цифара

	титла		средње надм. слово		лево надмет. слово		тачка	крст	хајфен (-)
	средња	лева	без тит.	са тит.	без тит.	са тит.			
курент:	=	–	shift 1	shift 3	shift 5	shift 7	.	+	shift -
верзал:	=	–	shift 1	shift 3	shift 5	shift 7	.	+	shift -

Рад на РС рачунарима Windows XP, Windows 2000

1. Отворите фолдер „Инсталација тастатура-ПЦ“ и потом текст фајл „Прочитај ме.тхт“. Следите детаљно упутство које важи за **Windows XP**.

За **Windows 2000** исти принцип као за **Windows XP** само се неки менији различито називају. Дакле, преко „Control Panel“ / „Regional Options“ / „Input Locales“ урадите исто као у горњем примеру.

2. Инсталирајте писмо **HilandarskiUstav5.otf** преко „Control Panel“ / „Fonts“ / „Instal New Font“.

3. Стартујте InDesign

а. Дефинишите страну и **Type Tool**-ом (**T**) направите текст-блок на страни.

б. На менију **Type** чекирајте **Character** и појавиће се на екрану прозор са **Character**. На његовом менију монтирајте писмо ХиландарскиУстав (мало спорије учитава због величине писма).

в. На менију **Type** чекирајте **Insert Glyphs**, и појавиће се прозор са табелом целог писма. Слова су поређана у складу са српскословенском азбуком.

г. Изаберите **Type Tool** (**T**) и кликните на текст-блок. Сада изаберите (преко Serbian (Cyrillic)) тастатуру **Устав5-курент** или **Устав5-верзал** и куцајте. Уколико нисте у текст-блоку и није вам монтирано писмо, нећете моћи да монтирате ни тастатуру (биће сива – грешка програма).

4. ВЕЖБАЈТЕ

а. стандардна слова – курент

Укуцајте текст са стандардним словима (имате пример на последњој страни), два до три реда, без алтернативних слова или титла. Ако још не знате тастатуру, двоструким кликом на било које поље у **Glyph** табели, такође се добија одговарајући карактер.

Сада изаберите (зацрните) стандардно слово које хоћете да промените у алтернативно.

На **Glyph** табели ће вам се аутоматски одабрати исто слово. Сваки квадрат са словом који у доњем десном углу има мали троугао, означава да то слово има алтернативне карактере. Притиском миша на тај квадрат, појављује се нови прозор са свим алтернативним карактерима а да би се добио било који алтернативни карактер, довољно је отпустити миша на том пољу и карактер се појављује у тексту.

Слова и знаци која нису у систему алтернативних слова:

1. сва верзална слова;

2 курентна слова „ћерв“ **ћ, ђ, љ, њ** и слова „мали јус“ **Ѧ, ѧ**;

3. надметнуто слово: **Ѣ**;

4 лева надредна титла: **Ѥ**.

б. средња надметнута слова

Убаците сада помоћу (shift 1) и (shift 3) по неко **средње надметнуто слово** између два слова. Увек се појављује надметнуто слово „Ѣ“ са титлом односно без ње. Изаберите то слово и на **Glyph** табели промените у неко друго надметнуто слово.

в. лево надметнута слова

Већ смо рекли да су лева надметнута слова у куренту скоро непотребна јер их већ има у алтернативним карактерима. За вежбу убаците са (shift 5) и (shift 7) лево надметнуто слово. Увек се појављује лево надметнуто слово „Ѣ“ са титлом односно без ње. Изаберите то слово и на **Glyph** табели промените у неко друго надметнуто слово. Она су иначе подешена на ширину слова „н“ па ће над другим словима бити лево или десно од центра слова у зависности од ширине тог слова. Лево надметнуто слово и слово до њега по потреби могу се ручним керновањем подешавати.

г. ТИТЛО

Убаците сада помоћу (=) **средњу титлу** између два слова и помоћу (–) **леву титлу** изнад слова улево. Увек се појављује такозвана проста титла „Ѣ“. Изаберите титлу и на **Glyph** табели промените у неку другу.

д. надредни знаци

И за надредне знаке важи исто што и за лево надметнута слова у куренту. Ако којим случајем неки надредни знак не постоји над словом у алтернативном карактеру, онда га добијате тако што прво убаците **леву титлу** помоћу (–), па изаберете титлу, и на **Gliph** табели промените у неки други надредни знак. У верзалу је ово једини начин да добијете надредни знак.

ђ. интерпункција

Убаците сада **тачку** на крају реда, изаберите је и на **Gliph** табели промените у алтернативну. Поновите то и помоћу **крста** (+).

е. цифре

Убаците сада неку „цифру“ (у српскословенском нису постојале арапске цифре, већ су се користила слова са титлом као цифре а испред и иза броја стајала је средња тачка, како би се знало да је у питању број). Прво откуцајте „0“ па цифру, па опет „0“. Изаберите цифру и на **Gliph** табели промените у неку другу.

ж. лигатуре

Лигатуре можете у целини видети ако на **Gliph** табели промените мени из **Entire Font** у **Standard Ligatures**. Можете их убацити двоструким кликом, или аутоматски, куцањем два слова која чине лигатуру, под условом да је чекирана опција **Ligatures** на скривеном менију (троугао у горњем десном углу прозора **Character**). Уколико не желите лигатуру, зацрните је и на истом скривеном менију, дочекирајте **Ligatures** па ће се иста лигатура растури на два основна слова. У сваком случају препоручујемо да се опција за лигатуре држи дочекирана, а да се лигатуре праве по потреби, како би се избегло стално дочекирање за нежељене лигатуре.

е. верзал

За правилан однос између курента и верзала у овом писму потребно је да **верзал има 200% – 250% већу пунктажу од курента**. Значи, ако курент има 18 пунктова, верзал треба да има 36 – 45 пунктова.

Већ смо рекли да за верзал због ограниченог броја карактера није било могуће направити све варијанте алтернативних карактера као код курента. То значи да за верзал мора да се користи **лева титла** (–) за добијање било које друге леве титле или надредног знака, **лево надметнуто слово без титле** (shift 5) и **лево надметнуто слово са титлом** (shift 7) за добијање других надметнутих слова. Изаберите их и на **Gliph** табели промените у нешто друго. Сви леви знаци и лево надметнута слова подешена су на ширину слова „и“, па за остала морају да се подешавају ручним керновањем.

С обзиром на то да су у српскословенском писму писари наслове третирали као украсне и писали их збијено, а у празне просторе убацивали смањена слова према личном укусу, то неби ни било могуће направити потпуни систем за верзал као што је урађено са курентом. Тако за репродукцију наслова, наслов треба откуцати, слова претворити у криве линије (зацрните текст који желите да претворите у криве и на менију **Type** чекирајте **Create Outlines** па ће се слова претворити у векторске линије), смањите она слова (обично на 33%) која желите да убаците између или унутар других слова и потом компонујте наслов.

Уз мало вежбе моћи ћете ускоро да репродукујете и најсложеније рукописе, што до сада уопште није било могуће. Погледајте пример на последњој страни.

Рад на РС рачунарима Windows 98

У оперативном систему Windows 98 није могуће направити тастатуру која подржава овај део Уникода који је коришћен за писмо, па према томе писмо може да се користи само преко **Insert Glyphs** у **InDesign**-у или **Insert Symbol** у **Word**-у. То значи да лако могу да се раде краћи текстови.

За старије типове рачунара је урађена упрошћена верзија (није Уникод) овог писма у шест ТТФ фонтова који се налазе у фолдеру Просто-ПЦ-ТТФ:

ПисарКурент-Средњи (сва надметнута слова и титлови подешени за позицију између два слова)

ПисарВерзал-Средњи (сва надметнута слова и титлови подешени за позицију између два слова)

ПисарКурент-Леви (сва надметнута слова, знаци и титлови подешени за позицију изнад слова улево и намештени на ширину слова „и“. Куцају се после слова.)

ПисарВерзал-Леви (сва надметнута слова, знаци и титлови подешени за позицију изнад слова улево и намештени на ширину слова „и“. Куцају се после слова.)

Писар-Цифре (у коме се налазе све цифре и крстови)

Писар-Лигатуре (у коме се налазе све лигатуре)

Сва надметнута слова и надредни знаци се могу добити преко **Insert Symbol** у **Word**-у.

Хиландарски устав

Тастатура: Ustav-kurent

	!	"	#	\$	%	&	'	()	*	+	,	-	.	/
	€		€		€	€	,	()		†	,	~	.	Ж
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	:	;	<	=	>	?
.	ā	Ḅ	ḡ	ḏ	ē	ṣ	ẓ	ḥ	ṭ	ḥ	ʾ	<	—	>	
@	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
	Ḃ	Ḅ	Ḗ	Ḑ	Ḓ	Ḕ	Ḗ	Ḙ	Ḛ		Ḕ				
P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	[\]	^	_
ʃ	ы			ṭ	ʒ	v	Ṿ	ы	ц	s	ш	і	щ		-
`	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o
'	А	Б	Ц	Д	Е	Ф	Г	Х	Н	Є	К	Л	М	Н	О
p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	{		}	~	
п	ь	р	с	т	у	в	ω	ѣ	ѣ	з	і		і		

Тастатура: Ustav-verzal

	!	"	#	\$	%	&	'	()	*	+	,	-	.	/
	€		€		€	€	,	()		†	,	~	.	Ж
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	:	;	<	=	>	?
.	ā	Ḅ	ḡ	ḏ	ē	ṣ	ẓ	ḥ	ṭ	ʾ	Y	<	—	>	
@	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O
	Ḃ	Ḅ	Ḗ	Ḑ	Ḓ	Ḕ	Ḗ	Ḙ	Ḛ		Ḕ				
P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	[\]	^	_
ʃ	ы			ṭ	ʒ	Y	Ṿ	ы	ц	s	ш	і	щ		-
`	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o
'	А	Б	Ц	Д	Е	Ф	Г	Х	Н	Є	К	Л	М	Н	О
p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z	{		}	~	
п	ь	р	с	т	у	в	ω	ѣ	ѣ	з	і		і		

ПРИЛОЗИ

Слова 50 – са варијантама 72, самогласника 23 – са варијантама 38

А Б В Г Д Е Ж З И Ї І Ћ Х Ў К
Л М Н О О О Ѧ П Р С Т Т Ѣ Ѥ Ф Х
Ѧ Ц Ч Ў Ш Щ Ъ Ы Ь Ы Ы
Ь Ъ Ь Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ
Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ Ъ

Лигатуре и брзопис 21

Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ
Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ
Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ

A A A B B Г Д Д Е Ж З з Z z H I i k
t L l K л Л М Н н Ѡ o O o ∞ ☉ П Р с
C T y ŷ Ф X Ъ Ѣ Ц ч Y Ч ц ш Ш Щ щ Ы
Ы Ы Ы Ы Ь Ї ї Δ € Ю Я я Ĳ ĳ Ĵ ĵ Ž ž

Ѧ ѧ Ѩ ѩ Ѱ ѱ ϑ θ γ γ Ç

Figure 9 shows examples of Cyrillic letters from various fonts.

Лигатуре 106

[illegible]

Надмеднута слова без титла (36), такође иду и између два слова

А Б В Г Д Ж З И Й К Л
М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь
Э

Надмеднута слова са титлом (35), такође иду и између два слова

А Б В Г Д Ж З И Й Т К
Л М Н О П Р С Т У Ф
Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Ё Э
А А

Надредни знаци (35)

[illegible]

Титлови између два слова (7)

נחמיה

Интерпункција и симболи (35)

• , ; : ~ ~ ÷ ∴ ∵ ∙ ∼ ∘ ⊗ ⋈ • , ‘ ’
()[]⟨⟩ † ‡ † ✱ † ‡ † ‡ † ‡ † ‡

Бројни систем у српскословенском језику

Ḃ	Ḅ	Ḇ	Ḉ	Ḋ	Ḍ	Ḓ	Ḧ	Ṁ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ḱ	Ḵ	Ḷ	Ḳ	Ḥ	Ḫ	Ṫ	Ḿ	Ṛ
10	20	30	40	50	60	70	80	90
ṗ	ṑ	ṓ	ṕ	ṗ	ṑ	ṓ	ṕ	ṑ
100	200	300	400	500	600	700	800	900
Ḃ	Ḅ	Ḇ	Ḉ	Ḋ	Ḍ	Ḓ	Ḧ	Ṁ
1.000	2.000	3.000	4.000	5.000	6.000	7.000	8.000	9.000
Ḃ	Ḅ	Ḇ	Ḉ	Ḋ	Ḍ	Ḓ	Ḧ	Ṁ
10.000	20.000	30.000	40.000	50.000	60.000	70.000	80.000	90.000
Ḃ	Ḅ	Ḇ	Ḉ	Ḋ	Ḍ	Ḓ	Ḧ	Ṁ
100.000	200.000	300.000	400.000	500.000	600.000	700.000	800.000	900.000
Ḃ	Ḅ	Ḇ	Ḉ	Ḋ	Ḍ	Ḓ	Ḧ	Ṁ
1.000.000	2.000.000	3.000.000	4.000.000	5.000.000	6.000.000	7.000.000	8.000.000	9.000.000

Бројеви су се писали слично садашњим правилима осим од броја 11 до 19. У том случају су се прво писале десетице па јединице, као што су и говорили, један на десет за једанаест итд. Од 20 па на даље су писали као и данас.

Ḃ	Ḅ	Ḇ	Ḉ	Ḋ	Ḍ	Ḓ	Ḧ	Ṁ	Ṛ
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Ḃ	Ḅ	Ḇ	Ḉ	Ḋ	Ḍ	Ḓ	Ḧ	Ṁ	Ṛ
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

СРПСКОСЛОВЕНСКА АЗБУКА

Писмо: Хиландарски устав (устав 14. века)

Слово	Назив	Изговор	Слово	Назив	Изговор
А	аз*	а	Ѡ	от*	от
Б	буки	б	Ц	ци	ц
В,Ѣ	вједи	в	Ч,У	черв	ч
Г	глагољ	г	Ѣ	ѡерв	ѡ
Д	добро	д	Ш	ша	ш
Е	јест*	е (је)	Щ	шча	шт (шч)
Ж	живјете	ж	Ъ,Ѥ,Ѧ	дебело јер*	мукли самогл.
З,Ѧ	зјело	з (дз)	Ы,Ы,Ы	јери*	ы (и)
З,Ѧ	земља	з	Ь	танко јер*	мукли самогл.
И	иже*	и	Ѧ,Ѧ,Ѧ	јат*	е (ја, ије, је, и, ј)
Ї,І	и*	и	Є	је*	је
Ћ,Ѧ,Ѧ,Ѧ	ћерв	ћ (ћ)	Ю	ју*	ју
К	како	к	Ѧ	велико јус*	о (у, ју)
Л	људије	л	Ѧ	велико јус	јо (ју)
М	мисљете	м	Ѡ	јотов.* о*	о
Н	наш	н	Ѧ,Ѧ,Ѧ	мало јус*	е (ја)
Ѡ Ѡ Ѡ Ѡ Ѡ	он*	о	Ѧ	мало јус	је (ја)
П	покој	п	Ѧ	јотов.* ја*	ја
Р	рци	р	Ѧ,Ѧ	је, јест јотовано*	је
С,С	слово	с	Ѧ	кси	кс
Т,Т	тврдо	т	Ѧ	пси	пс
У,У	у, оник*	у	Ѧ,Ѧ	тита	т
У,У	ук*	у	У	ик	и
Ф	ферт	ф	Ѧ	ижица*	в
Х	хјер	х	Ѧ	копа	

* самогласници

СРПСКОСЛОВЕНСКА АЗБУКА

Писмо: Хиландарски устав (устав 14. века)

Слово	Назив	Изговор	Слово	Назив	Изговор
А,А,А	аз*	а	Ќ	от*	от
Б	буки	б	Ц,Ч	ци	ц
В	вједи	в	Ў,Ч	черв	ч
Г	глагољ	г	Џ	џерв	џ
Д,Д	добро	д	Ш	ша	ш
Е	јест*	е (је)	Щ,Ч	шча	шт (шч)
Ж	живјете	ж	Ъ,Ъ	дебело јер*	мукли самогл.
З,З	зјело	з (дз)	Ы,Ы,Ы,Ы	јери*	ы (и)
З,З,З	земља	з	І	танко јер*	мукли самогл.
И	иже*	и	Ј,Ј	јат*	е (ја, ије, је, и, ј)
Ї,Ї	и*	и	Є	је*	је
Ћ,Ћ,Ћ,Ћ	ђерв	ђ (ћ)	Ю	ју*	ју
К	како	к	Ѧ	велико јус*	о (у, ју)
Л,Л	људије	л	Ѣ	велико јус	јо (ју)
М	мисљете	м	Ѧ	јотов.*	
Н,Н	наш	н	Ѧ	о*	о
О,О,О,О	он*	о	А,А,А	мало јус*	е (ја)
П	покој	п	ІА	мало јус	је (ја)
Р	рци	р	ІА,ІА	јотов.*	
С,С	слово	с	ІА,ІА	ја*	ја
Т	тврдо	т	Ј,Ј	је, јест	је
У,У	у, оник*	у	Ј,Ј	јотовано*	
У,У	ук*	у	З	кси	кс
Ф	ферт	ф	Ў	пси	пс
Х	хјер	х	Ѧ,Ѧ	тита	т
			У	ик	и
			У	ижица*	в
			С	копа	

* самогласници

Старословенски и Уникод стандард

Саврем. слово	Старосл. слово	Уникод код	Уникод име
А	Ɑ,Ɑ,Ɑ	0410	Acyril
Б	Ɱ	0411	Be
В	Ɱ	0412	Ve
Г	Ɱ	0413	Ge
Д	Ɱ,Ɱ	0414	De
Е	Ɱ	0415	Ie
Ё		0401	Io
Ж	Ɱ	0416	Zhe
З	Ɱ,Ɱ,Ɱ	0417	Ze
С	Ɱ,Ɱ	0405	Dze
И	Ɱ	0418	Ii
Й		0419	Iibreve
І	І	0406	Icyril
Ї	Ї	0407	Yi
Ј		0408	Je
Ѓ	Ɱ,Ɱ,Ɱ,Ɱ	0402	Dje ***
К	Ɱ	041A	Ka
Ќ		040C	Kje
Л	Ɱ,Ɱ	041B	El
Љ		0409	Lje
М	Ɱ	041C	Em
Н	Ɱ,Ɱ	041D	En
Њ		040A	Nje
О	Ɱ,Ɱ,Ɱ,Ɱ	041E	Ocyril
П	Ɱ	041F	Pecyril
Р	Ɱ	0420	Er
С	Ɱ,Ɱ	0421	Es
Т	Ɱ	0422	Te
Ѳ		040B	Tshe
	Ɱ	0478	„U, Onik“
	Ɱ,Ɱ	0478	„Uk“ ***

Саврем. слово	Старосл. слово	Уникод код	Уникод име
У	Ɱ	0423	Ucyril
Ў		040E	Ucyrilbreve
Ф	Ɱ	0424	Ef
Х	Ɱ	0425	Kha
	Ɱ	047E	„Ot“
Ц	Ɱ,Ɱ	0426	Tse
Ч	Ɱ,Ɱ	0427	Che
Ѡ	Ɱ	040F	Dzhe ***
Ш	Ɱ	0428	Sha
Щ	Ɱ,Ɱ	0429	Shcha
Ѣ	Ɱ,Ɱ	042A	Hard
Ы	Ɱ,Ɱ,Ɱ,Ɱ,Ɱ	042B	Yeri
Ь	Ɱ	042C	Soft
Ѧ	Ɱ,Ɱ	0462	Yat
Є	Ɱ	0404	Ecyril
Ә		042D	Ecyrilrev
Ю	Ɱ	042E	Iu
	Ɱ	046A	„Veliko jus“
	Ɱ	046C	„Veliko jus jot.“
	Ɱ	0460	„O“
	Ɱ,Ɱ,Ɱ	0466	„Malo jus“
	Ɱ	0468	„Malo jus jot.“
Я	Ɱ,Ɱ	042F	Ia
	Ɱ,Ɱ	0464	„Je jotovano“
	Ɱ	046E	„Ksi“
	Ɱ	0470	„Psi“
Г		0490	Geupturn
Г		0403	Gje
Ө	Ɱ,Ɱ	0472	Fita
У	Ɱ	0474	Izhitsa
	Ɱ	0480	„Kopa“

***Измене у Уникоду, односно места где су стављена слова која нису предвиђена Уникодом.

Старословенски и Уникод стандард

Саврем. слово	Старосл. слово	Уникод код	Уникод име
а	Ɑ	0430	acyril
б	Ɱ	0431	be
в	Ⱳ, ⱳ	0432	ve
г	ⱴ	0433	ge
д	Ⱶ	0434	de
е	ⱶ	0435	ie
ё		0451	io
ж	ⱸ	0436	zhe
з	ⱹ, ⱺ	0437	ze
ѕ	ⱻ, ⱼ	0455	dze
и	ⱽ	0438	ii
й		0439	iibreve
і	Ɀ	0456	icyril
ї	Ȿ	0457	yi
ј		0458	je
ђ	Ɀ, Ȿ, ⱽ, ⱼ	043A	dje ***
к	Ɀ	0452	ka
ќ		045C	kje
л	Ɀ	043B	el
љ		0459	lje
м	Ɀ	043C	em
н	Ɀ	043D	en
њ		045A	nje
о	Ɀ, Ɀ, Ɀ, Ɀ	043E	ocyril
п	Ɀ	043F	pecyril
р	Ɀ	0440	er
с	Ɀ, Ɀ	0441	es
т	Ɀ, Ɀ	0442	te
ћ		045B	tshe
	Ɀ	0479	„u, onik“
	Ɀ, Ɀ	0479	„uk“ ***

Саврем. слово	Старосл. слово	Уникод код	Уникод име
у	Ɀ	0443	ucyril
ѣ		045E	ucyrilbreve
ѣ	Ɀ	0444	ef
х	Ɀ	0445	kha
	Ɀ	047F	„ot“
ѡ	Ɀ	0446	tse
ѣ	Ɀ, Ɀ	0447	che
ѣ	Ɀ	045F	dzhe ***
ш	Ɀ	0448	sha
щ	Ɀ	0449	shcha
ѣ	Ɀ, Ɀ, Ɀ	044A	hard
ѣ	Ɀ, Ɀ, Ɀ, Ɀ	044B	yeri
ѣ	Ɀ	044C	soft
ѣ	Ɀ, Ɀ, Ɀ	0463	yat
ѣ	Ɀ	0454	ecyril
ѣ		044D	ecyrilrev
ю	Ɀ	044E	iu
	Ɀ	046B	„veliko jus“
	Ɀ	046D	„veliko jus jot.“
	Ɀ	0461	„o“
	Ɀ, Ɀ, Ɀ	0467	„malo jus“
	Ɀ	0469	„malo jus jot.“
ѣ	Ɀ	044F	ia
	Ɀ, Ɀ	0465	„je jotovano“
	Ɀ	046F	„ksi“
	Ɀ	0471	„psi“
ѣ		0491	geupturn
ѣ		0453	gje
ѣ	Ɀ, Ɀ	0473	fita
ѣ	Ɀ	0475	izhitsa
	Ɀ	0481	„kopa“

***Измене у Уникоду, односно места где су стављена слова која нису предвиђена Уникодом.

Пример текста из Четворојеванђеља патријарха Саве IV.

Јеванђеље по Матеју, глава прва у Вуковом преводу гласи:
Плеће Исуса Христа, сина Давида
Авраамова сина. Авраам роди
Исака. А Исаак роди Јакова.
А Јаков роди Јуду и браћу
његову. А Јуда роди Фареса

Чита се као:

БЛАГОВЕСТВОВАНИЈЕ ЈЕЖЕ ОТ МАТЕЈА
Књига родства Исус-Христова сина Давидова
сина Авраамља. Авраам, роди
Исаака. Исаак же, роди Ијакова.
Ијаков же, роди Ијуду и брати-
ју јего. Ијуда же роди, Фареса

У последњем реду је упутство када се чита:
Недеља пред Рождством Христовем светих отац. глава прва

БЛАГОВЕСТВОВАНИЈЕ ЖЕ ОТ МАТЕЈА:

54pt

кннгародстваіѡхъаснаѡдѡва
снаавраамља. авраамъ, родн
ісаака. ісаак же, родн іакоѡва.
іакоѡв же, родн іоѡдоу ѡнѡ братн
ю него. іоѡда же родн, фареса

22/30 pt

не прѣрожьстѡхъѡстѡхъ ѡцѡ. гла. ѡ.

19/26 pt

Покушајте да га сами урадите. Верујемо да са курентом нећете имати
проблема али за верзал се потрудите. Када га откуцате у 54 пункта,
претворите га у криве линије и издвојте слова која смањујете. Тада
приступите компоновању наслова.

Са срећом.